

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.711

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-98-4>

Писарькова В. Р.

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Стрельченко І. І.

Університет імені Альфреда Нобеля

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОГО ІМУНІТЕТУ РЕГІОНУ

У статті досліджено існуючі підходи до оцінки конкурентного імунітету регіону. У статті запропоновано і детально розглянуто авторський методичний підхід до оцінки конкурентного імунітету регіону. У ході дослідження стійкого конкурентного імунітету регіону було узагальнено та визначено три базові підсистеми аналізу: соціально-економічна складова, промислова складова та екологічно-ресурсна складова. Представлено концептуальну схему факторів, які впливають на конкурентний імунітет регіону. Представлено алгоритм оцінювання рівня конкурентного імунітету регіону. В статті запропоновано систему індикаторів для оцінки рівня конкурентного імунітету регіону відносно визначених підсистем. Відповідно до запропонованої моделі пропонується провести інтегральну оцінку рівня конкурентного імунітету за досліджуванним регіоном на підставі отриманих значень комплексних індикаторів з соціально-економічної, промислової та екологічно-ресурсної підсистем. В статті представлено інтерпретацію інтегральної оцінки рівня конкурентного імунітету регіону та типи конкурентного імунітету регіону.

Ключові слова: конкурентний імунітет, регіон, конкурентоспроможність, методичний підхід, стратегія, конкурентні переваги.

Постановка проблеми. Сталий розвиток регіональної соціально-економічної сфери у сучасних умовах передбачає здобуття регіонами сильних конкурентних позицій, проте, наявність конкурентних переваг має підкріплюватись конкурентним імунітетом у поставлених економічних цілях. Проблема підвищення рівня конкурентного імунітету регіонів методологічно тісно пов'язана з його оцінкою, оскільки оцінка є орієнтиром при прийнятті рішень щодо зміцнення позицій регіону та свідчить про ефективність його діяльності.

Оцінка конкурентного імунітету є методологічною базою для покращення конкурентних переваг та визначення шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності регіону та прийняття оптимальних рішень з метою формування та управління конкурентними перевагами. Така оцінка дозволяє всебічно розглянути регіон, виявити та посилити сильні сторони, в той самий час усуваючи слабкі сторони території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентний імунітет поступово стає новою, сучасною категорією аналізу конкурентних переваг. Перші згадки в наукових працях про конкурентний імунітет відображено в працях шведських вчених Дахлена М. та Ланга Ф., які розглядали конкурентний імунітет (*konkurrensimmunitet* – швед.) при оцінці бренду та іміджу компаній [1]. В свою чергу, Бомонт П. відзначив, що конкурентний імунітет може допомогти зробити бізнес широким та довговічним [2]. Бомонт П. звернув увагу на те, що багато компаній зосереджуються на конкурентних перевагах, які дійсно можуть надати певні тактичні переваги, але, як правило, мають короткостроковий характер, і, таким чином, зосереджені на ціноутворенні та послугах, а з іншого боку, конкурентний імунітет є стратегічним, стійким і довгостроковим. Аналіз поглядів науковців показує, що вживання терміну «конкурентний імунітет регіону» не можна вважати поширеним

явищем в економіці України, тому що відносно невелике число авторів використовує його як конкурентну перевагу при розгляді формування конкурентного середовища території [3; 4].

Метою статті є розробка методичного підходу до оцінки конкурентного імунітету регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі існує лише декілька підходів до оцінки конкурентного імунітету регіону. Для оцінки конкурентного імунітету регіону, згідно існуючого методичного підходу [3], потрібно враховувати такі фактори, які впливають на здатність регіону виявляти конкурентні характеристики в перспективі або формувати нові, та мають кількісне вираження. Такими факторами можуть бути валовий регіональний продукт (ВРП), доходи та витрати населення, показники бюджетної забезпеченості, обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання, підприємницький клімат, потенціал ринкової індустрії тощо. Згідно з цим підходом конкурентний імунітет регіону неможливо оцінити однозначно, будь-яким одним показником. Зокрема, оцінка конкурентного імунітету регіону може представляти собою процедуру, яка складається з декількох етапів. В першу чергу, ця процедура передбачає відбір індикаторів, які включають в себе такі показники, які дозволяють в повній мірі відобразити конкурентні позиції регіону та мають вирішальне значення для збереження та зміцнення конкурентного імунітету території в аналізованому економічному просторі на період, що розглядається [3].

Наступним кроком за цією процедурою є визначення ваги, яка відповідає ступеню важливості індикатора серед усіх вибраних індикаторів. Визначення ваги дозволить підійти до обчислення зваженої оцінки.

В рамках такого моніторингу для досліджуваного регіону та його конкурентів можна обчислити

відносну силу конкурентного імунітету як відношення сили імунітету даної території до сили імунітету найсильнішого конкурента. При визначенні ваги для кожного з обраних індикаторів, потрібно врахувати, що при їх визначенні експертним шляхом, їх сума має дорівнювати одиниці.

З іншої сторони, методичний підхід до формування конкурентного імунітету регіону може базуватись на активах території [4]. В такому випадку потрібно врахувати облік, аналіз стану, перспективи розвитку активів та технології, які доцільно використати. В першу чергу, такою технологією може бути технологія прогнозування конкурентних позицій регіону, що включає комплекс прогнозних показників та економетричні моделі, які структурно відрізняються від лінійної (екстраполяційної) і нелінійної (імовірнісної) складових, що забезпечує підвищення надійності та обґрунтованості прогнозних оцінок, що дозволяють судити про регіон, який перебуває в умовах невизначеності майбутнього.

За такою методикою можна розподілити ресурси, які використовуватимуться, на такі блоки (рис. 1): населення; економіка; екологія; інфраструктура.

Розподілення ресурсів (рис. 1) обґрунтовується тим, що конкурентний імунітет регіону характеризує резерви та потенційні можливості, тобто, передбачає наявність внутрішніх ресурсів, використання яких може підвищити стійкість економіки до потенційних ризиків в майбутніх періодах.

В цій методиці до модуля «Населення», а саме до проблемних зон віднесено: народжуваність, забезпеченість муніципальними дошкільними освітніми установами, охорона здоров'я.

У модулі «Економіка» проблемні зони – це недостатня державна підтримка інвестиційних проектів та розвитку механізмів комерціалізації технологій, млява та нестабільна інноваційна активність організацій.

У модулі «Екологія» потрібно приділити увагу забрудненню повітря та скороченню біоти.

У модулі «Інфраструктура» увагу слід приділити автодорогам, житловому фонду та інфраструктурі.

Для виділених проблемних зон у кожному із модулів можна розробляти заходи з нівелювання несприятливих умов та формування передумов сприятливого розвитку.

Тобто, використання такої методики дозволяє забезпечувати розробку превентивних заходів щодо підтримки конкурентного імунітету регіону на бажаному рівні. Така методика може застосовуватись для будь-якого регіону, тому її можна вважати універсальною.

Автори під конкурентним імунітетом регіону розуміють об'єктивну економічну категорію, яка відображає здатність регіону за умови достатньої самостійності суб'єктів, що мають відповідні повноваження у прийнятті рішень щодо його розвитку, протистояти негативним змінам зовнішнього середовища протягом певного часу.

У ході дослідження стійкого конкурентного імунітету регіону було узагальнено та визначено такі три базові підсистеми аналізу, які утворюють систему забезпечення конкурентного імунітету регіону:

1) соціально-економічна підсистема, яка відображає відповідний рівень життя населення, демографічну ситуацію, стан місцевих бюджетів, валовий регіональний продукт, доходи та витрати населення;

2) промислова підсистема, що містить у собі основні показники економічної та виробничої діяльності, які забезпечують інфраструктуру регіону;

3) екологічно-ресурсна підсистема, яка включає дані про забруднення повітряного простору та водних ресурсів на території відповідного регіону.

Концептуальну схему факторів, які впливають на конкурентний імунітет регіону представлено на рис. 2.

Значимі складові моніторингу конкурентного імунітету регіону	
Значимі складові моніторингу конкурентного імунітету регіону	Населення
	Економіка
	Екологія
	Інфраструктура

Рис. 1. Складові моніторингу конкурентного імунітету регіону

Джерело: розроблено авторами

Довільний набір показників не є базисом для точної та об'єктивної оцінки рівня розвитку території, враховуючи, що не всі відібрані та використані показники можна назвати статистично значущими щодо результуючого показника.

Це призводить до того, що оцінка конкурентного імунітету регіону повинна припускати ретельний відбір складових частин та показників, які адекватно відображають соціально-економічне становище регіону та якість життя населення [5; 6]. Перед оцінкою результатів конкурентного імунітету регіону, перш за все потрібно визначитися з індикаторами, за якими буде оцінено конкурентний імунітет. Вибір індикаторів для оцінки, як правило, зводиться до наступних принципів: кожен коефіцієнт має відповідати меті дослідження, мати чітке визначення, розраховуватись за актуальними значеннями та приносити користь.

При здійсненні процедури оцінки конкурентного імунітету регіону пропонуємо відповідний алгоритм, який включає в себе взаємозалежні між собою етапи, які представлено на рисунку 3.

Перший етап починається з визначення мети оцінювання. Далі відбувається збір первинних даних до розрахунку системи індикаторів рівня конкурентного імунітету регіону та визначаються показники для оцінювання рівня стійкості конкурентного імунітету, та, при необхідності, вони розподіляються та групуються на підсистеми. З метою виявлення факторів, що найбільше впливають на стан конкурентного імунітету для кожного блоку показників, рекомендується отримати економетричні моделі та провести статистичний аналіз.

Після цього потрібно обґрунтувати відібрані показники та привести їх до порівняльного вигляду: визначити верхні та нижні межі допустимих значень індикаторів і сформулювати комплексні індикатори за кожною визначеною підсистемою.

Наступним етапом визначено розрахунок комплексних показників за кожною з визначених підсистем шляхом проведення інтегральної оцінки рівня стійкості конкурентного імунітету регіону.

Останній етап характеризується необхідністю інтерпретації отриманих результатів з метою створення рекомендацій та пошуку напрямів щодо підвищення стійкості конкурентного імунітету регіону.

В якості способу оцінки рівня конкурентного імунітету вважаємо необхідним визначити комплексну систему показників. В процесі дослідження було визначено набір базових індикаторів для оцінки рівня стійкості конкурентного імунітету, що включає 23 показники.

Соціально-економічна складова конкурентного імунітету регіону містить 14 індикаторів, на підставі яких оцінюється ефективність економіки регіону рівень, життя і добробут населення, ефективність у розподілі доходів, безпека території. Промислова складова включає 5 індикаторів, що відображають ступінь розвитку виробничого потенціалу. В екологічно-ресурсну складову включено 4 індикатори, які характеризують вплив суб'єктів господарювання на навколишнє середовище. Запропоновану систему індикаторів подано у таблиці 1.

Відповідно до запропонованого алгоритму з метою оцінки рівня конкурентного імуні-

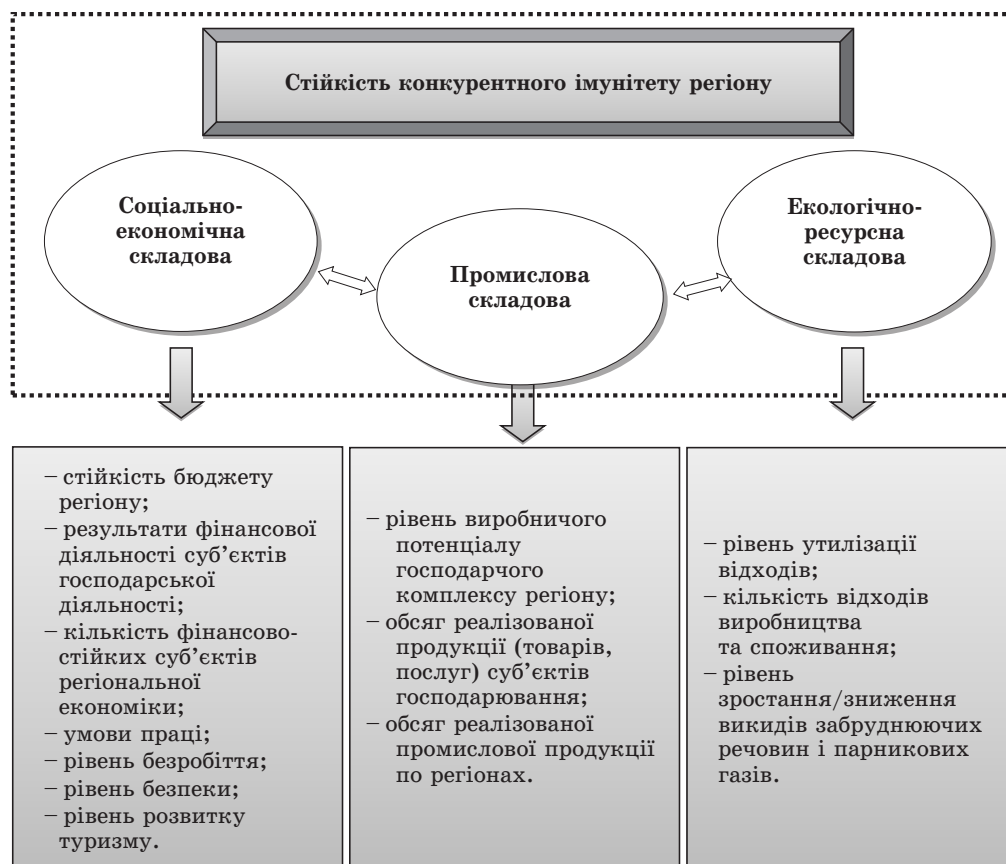

Рис. 2. Концептуальна схема факторів, які впливають на конкурентний імунітет регіону

Джерело: розроблено авторами

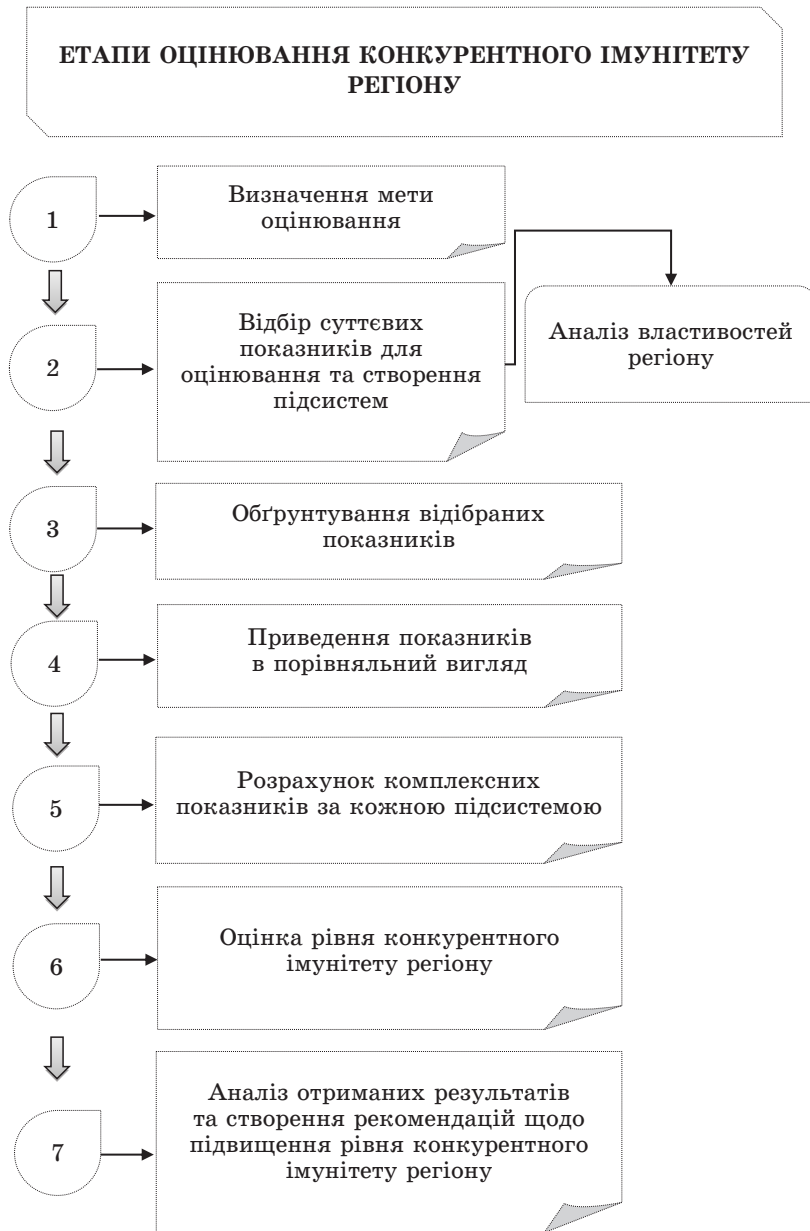

Рис. 3. Етапи оцінювання рівня конкурентного імунітету регіону

Джерело: розроблено авторами

тету регіону та розрахунку комплексного інтегрального показника необхідно здійснити приведення індикаторів у порівняльний вид. Для цього слід нормалізувати значення набору даних між 0 і 1.

На підставі отриманих значень комплексних індикаторів з соціально-економічної, промислової та екологічно-ресурсної підсистем відповідно до запропонованої моделі пропонується провести інтегральну оцінку рівня конкурентного імунітету за досліджуваним регіоном.

Інтегральний показник оцінки рівня конкурентного імунітету у запропонованій системі визначається добутком індексів зміни критеріїв комплексу соціально-економічних (I_{ec}), промислових (I_n) та екологічно-ресурсних (I_{ep}) показників:

$$I_{imm} = \sqrt[3]{I_{ec} \times I_n \times I_{ep}}, \quad (1)$$

де I_{imm} – інтегральний показник рівня конкурентного імунітету регіону;

I_{ec} – стандартизований показник соціально-економічної підсистеми;

I_n – стандартизований показник промислової підсистеми;

I_{ep} – стандартизований показник екологічно-ресурсної підсистеми.

Інтерпретацію отриманих результатів інтегральної оцінки рівня конкурентного імунітету доцільно виконати з урахуванням встановлених меж допустимих значень, представлених у табл. 2. Типи конкурентного імунітету регіону представлено на рис 4.

В основі формування високих конкурентних позицій має лежати механізм, спрямований на досягнення здорового конкурентного імунітету регіону. Подавши інтерпретацію інтегральної оцінки рівня конкурентного імунітету регіону виділено три типи конкурентного імунітету регіону: нездоровий імунітет, помірний імунітет та здоровий імунітет. При розгляді конкурент-

Таблиця 1

Система індикаторів для оцінки рівня конкурентного імунітету регіону

Підсистема	Компоненти стійкого функціонування конкурентного імунітету
Соціально-економічна складова	Збалансованість місцевого бюджету Фінансова стійкість місцевого бюджету Ефективність місцевого бюджету Валовий регіональний продукт на душу населення Чисельність населення Безробітне населення Зайняте населення працездатного віку Доходи населення Витрати населення Кількість абонентів Інтернету Кількість абонентів багатоканального телебачення Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами Кількість облікованих кримінальних правопорушень Безпечність території
Промислова складова	Кількість підприємств Капітальні інвестиції на одну особу Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання Обсяг реалізованої промислової продукції по регіонах Чистий прибуток (збиток) підприємств
Екологічно-ресурсна складова	Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища Рівень утилізації, видалення відходів у загальному обсязі утворених відходів Темп зростання/зниження викидів забруднюючих речовин і парникових газів від пересувних джерел забруднення на одну особу Темп зростання/зниження викидів забруднюючих речовин і парникових газів від стаціонарних джерел викидів на одну особу

Джерело: розроблено авторами

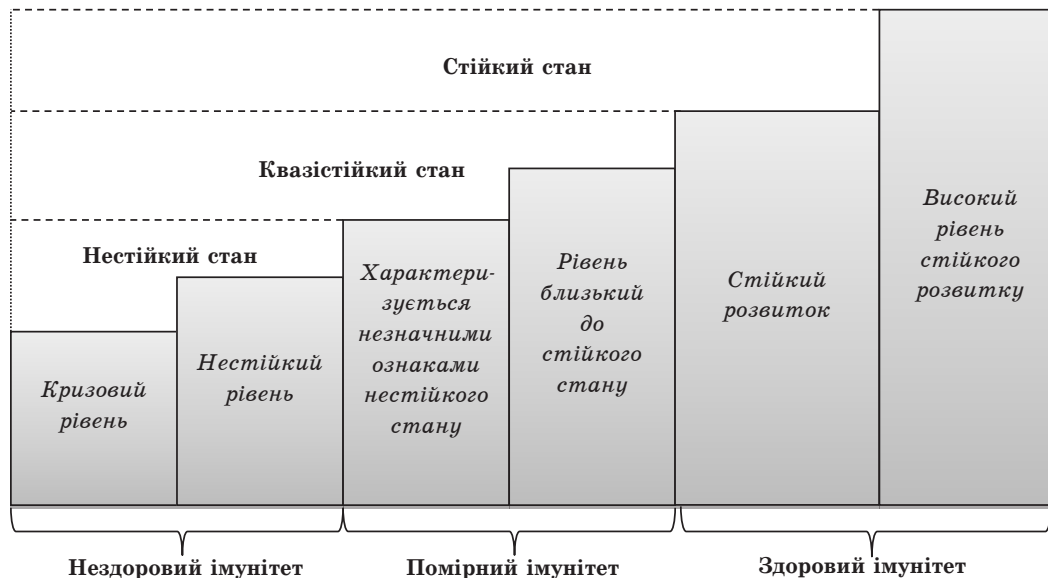

Рис. 4. Типи конкурентного імунітету регіону

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Інтерпретація інтегральної оцінки рівня конкурентного імунітету регіону

Область значень інтегральної оцінки	Межі області	Інтерпретація інтегральної оцінки
Нездоровий імунітет		
Нестійкий стан	0-0,1	Кризовий рівень конкурентного імунітету регіону
	0,1-0,25	Нестійкий рівень конкурентного імунітету регіону
Помірний імунітет		
Квазістійкий стан	0,25-0,5	Рівень конкурентного імунітету регіону характеризується незначними ознаками нестійкого стану
	0,5-0,65	Рівень конкурентного імунітету регіону близький до стійкого стану
Здоровий імунітет		
Стойкий стан	0,65-0,85	Стійкий розвиток конкурентного імунітету регіону
	0,85-1	Високий рівень стійкого розвитку конкурентного імунітету регіону

Джерело: розроблено авторами

ного імунітету доцільно формувати саме «здоровий» імунітет [7]. Під «здоровим» конкурентним імунітетом регіону ми розуміємо такий його склад і рівень розвитку, який забезпечує регіону ефективне функціонування та забезпечує високі конкурентні позиції серед інших регіонів. Під «помірним» конкурентним імунітетом регіону ми розуміємо такий його склад і рівень, при якому регіон характеризується незначними ознаками нестійкого стану. Останній, а саме, «нездоровий» конкурентний імунітет регіону представляє собою такий склад і рівень розвитку, які не дозволяють або заважають регіону ефективно функціонувати.

Висновки з проведеного дослідження. Конкурентний імунітет регіону демонструє нові характеристики сучасної територіальної конкуренції за умов глобалізації, що сутнісно відрізняє його від інших понять, зокрема таких, як «економічна безпека» та «загальна конкурентоспроможність регіону».

Переваги стійкого конкурентного імунітету регіону полягають в тому, що він відображає передумови для подальшого розвитку та здатність території виявляти конкурентні характеристики в перспективі або формувати нові; механізми та інструменти забезпечення соціально-економічного розвитку. Це дозволяє виявити тренди тих чи інших соціально-економічних процесів і оцінити їх з позиції перспективного використання.

Конкурентний імунітет в регіональній економіці формується і зміцнюється внаслідок само-реалізації території в економічному просторі на відміну від конкурентоспроможності, яка росте в залежності від рівня і успішності саморозвитку. Щоб виробити конкурентний імунітет, територія повинна чутливо реагувати на зміни в соціально-політичних умовах. У свою чергу, для цього потрібна мобільна економіка, тобто можливість швидко адаптуватися до нових економічних умов, як зовнішніх, так і внутрішніх.

Список використаних джерел:

1. Dahljн M., Lange F. *Optimal marknadskommunikation*. Malmö : Liber Ekonomi. 2003. 516 p.
2. Beamont P. M. What is Competitive Immunity and Why Should I Care? URL: <https://www.linkedin.com/pulse/what-competitive-immunity-why-should-i-care-peter-m-beaumont/> (дата звернення 01.11.2023).
3. Шпильова В. О. Позиціонування регіону як фактор підвищення його конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2015. Вип. 40(4). С. 5–10.
4. Шпильова В. О. Особливості конкурентоспроможності регіонів в умовах України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2009. Випуск 1 (48). С. 184–187.
5. Писарькова В. Р., Дубницький В. І. Формування та особливості загального конкурентного імунітету регіону. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 3 (77). С. 25–32.
6. Pysarkova V. R., Dubnytskyi V. I. Problems of ensuring competitive immunity of the region by methods information-psychological security. *Economic Development: Global Trends and National Peculiarities: collective monograph*. Poland: Publishing House Baltija Publishing, 2020. 600 p.
7. Нефедова О. Г. Система чинників і середовищ формування конкурентного імунітету підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 60. Частина 1. С. 125–133.

References:

1. Dahljн M., Lange F. (2003) *Optimal marknadskommunikation*. Malmö: Liber Ekonomi. 2003. 516 p.
2. Beamont P. M. What is Competitive Immunity and Why Should I Care? Available at: <https://www.linkedin.com/pulse/what-competitive-immunity-why-should-i-care-peter-m-beaumont/> (accessed November 1, 2023).
3. Shpylova V. O. (2015) Pozycionuvannya rehionu yak faktor pidvyshchennia yoho konkurentospromozhnosti [Positioning of the region as a factor in increasing its competitiveness]. *Collection of scientific papers of the Cherkasy State University of Technology*, is. 40(4), pp. 5–10. (in Ukrainian)
4. Shpylova V. O. (2009) Osoblyvosti konkurentospromozhnosti rehioniv v umovakh Ukrainy [Peculiarities of competitiveness of regions in the conditions of Ukraine]. *Collection of scientific papers of the Cherkasy State University of Technology*, is. 1 (48), pp. 184–187. (in Ukrainian)
5. Pysarkova V. R., Dubnytskyi V. I. (2020) Formuvannya ta osoblyvosti zahalnoho konkurentnoho imunitetu rehionu [Formation and features of the general competitive immunity of the region]. *Problems of the systemic approach in economics*, no. 3(77), pp. 25–32. (in Ukrainian)
6. Pysarkova V. R., Dubnytskyi V. I. (2020) Problems of ensuring competitive immunity of the region by methods information-psychological security. *Economic Development: Global Trends and National Peculiarities: collective monograph*. Poland: Publishing House Baltija Publishing, 600 p.
7. Nefedova O. H. (2020) Systema chynnykiv i seredovysch formuvannya konkurentnoho imunitetu pidprijemstva [A system of factors and environments for the formation of the competitive immunity of the enterprise]. *Black Sea Economic Studies*, issue 60, part 1, pp. 125–133. (in Ukrainian)

Pysarkova Valeriia

Ukrainian State University of Chemical Technology

Strelchenko Inna

Alfred Nobel University

A METHODOLOGICAL APPROACH TO ASSESSING THE COMPETITIVE IMMUNITY OF THE REGION

Summary

The article examines existing approaches to assessing the competitive immunity of the region. The article proposes and examines in detail the author's methodical approach to assessing the competitive immunity of the region. In the course of the study of sustainable competitive immunity of the region, three basic subsystems of the analysis were summarized and defined: socio-economic component, industrial component and ecological-resource component. A conceptual scheme of factors influencing the competitive immunity of the region is presented. An algorithm for assessing the level of competitive immunity of the region is presented. The article proposes a system of indicators for assessing the level of competitive immunity of the region relative to the specified subsystems. According to the proposed model, it is proposed to carry out an integral assessment of the level of competitive immunity in the studied region on the basis of the obtained values of complex indicators from the socio-economic, industrial and ecological-resource subsystems. The integral indicator of the assessment of the level of competitive immunity in the proposed system is determined by the product of the indices of changes in the criteria of a set of socio-economic, industrial and environmental-resource indicators. It is advisable to interpret the obtained results of the integrated assessment of the level of competitive immunity taking into account the established limits of permissible values presented in the work. The article presents the types of competitive immunity of the region: unhealthy immunity, moderate immunity and healthy immunity. By «healthy» competitive immunity of the region, we understand its composition and level of development, which ensures the effective functioning of the region and ensures a high competitive position among other regions. By «moderate» competitive immunity of the region, we understand its composition and level at which the region is characterized by minor signs of an unstable state. «Unhealthy» competitive immunity of the region is such a composition and level of development that do not allow or hinder the effective functioning of the region.

Keywords: competitive immunity, region, competitiveness, methodical approach, strategy, competitive advantages